

تأثیر بنزیل آدنین و نیتروژن بر خصوصیات رشدی دانه‌های پسته رقم بادامی ریز زرنند در شرایط تنش شوری

مژده خلیل‌پور^۱ و وحید مظفری^{۱*}

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۷/۲۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۴/۲۴)

چکیده

به منظور بررسی تأثیر سطوح مختلف بنزیل آدنین، نیتروژن و شوری بر خصوصیات رشدی دانه‌های پسته رقم بادامی ریز زرنند، یک آزمایش فاکتوریل با سه فاکتور: بنزیل آدنین (صفر، ۲۵۰ و ۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر)، نیتروژن (صفر و ۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم خاک از منبع نترات آمونیم) و شوری (صفر و ۲۰۰۰ میلی‌گرم کلرید سدیم در کیلوگرم خاک)، در قالب طرح کاملاً تصادفی با سه تکرار به مدت ۲۴ هفته در گلخانه اجرا شد. نتایج نشان داد که علی‌رغم این که شوری باعث کاهش معنی‌دار وزن خشک اندام هوایی و ریشه دانه‌ها گردید، اما محلول پاشی ۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل آدنین، وزن خشک اندام هوایی و ریشه را به ترتیب ۱۲۵ و ۸۶ درصد افزایش داد. لیکن، با مصرف توأم نیتروژن و بنزیل آدنین، وزن خشک اندام هوایی و ریشه به ترتیب بیش از ۳ و ۲ برابر افزایش یافت. نتایج همچنین نشان داد که تنش شوری باعث کاهش معنی‌دار سطح برگ و طول سیستم ریشه‌ای گردید. اما مصرف توأم نیتروژن و بیشترین غلظت بنزیل آدنین، سطح برگ و طول سیستم ریشه‌ای را به ترتیب بیش از ۳ و ۲/۵ برابر افزایش داد. نتایج اثرهای سه‌گانه نیز نشان داد که گرچه در شرایط شور ارتفاع، تعداد برگ و قطر ساقه به‌طور معنی‌داری کاهش یافتند، لیکن مصرف توأم نیتروژن و بنزیل آدنین در افزایش این خصوصیات رشدی چشمگیرتر از مصرف جداگانه این تیمارها بود. در نهایت، می‌توان چنین نتیجه‌گیری نمود که مصرف توأم نیتروژن و بنزیل آدنین در کاهش اثرهای مخرب شوری بر خصوصیات رشدی دانه‌های پسته مؤثرتر از مصرف این تیمارها به تنهایی بود.

کلمات کلیدی: طول سیستم ریشه‌ای، کلرید سدیم، نترات آمونیم، وزن خشک اندام هوایی و ریشه

مقدمه

فیزیولوژیک بخش‌هایی از گیاه که در جذب عناصر غذایی دخالت دارند، می‌تواند باعث به هم خوردن تعادل غذایی گیاه شود (۱۵). پسته به‌عنوان یک محصول استراتژیک، جایگاه خاصی در تولیدات کشاورزی ایران دارد و بخش عمده‌ای از صادرات غیرنفتی را تشکیل می‌دهد. سازگاری این محصول با شرایط نامساعد محیطی، از جمله شوری آب و خاک، مقاومت

شوری یکی از مهم‌ترین مشکلات تولید محصولات زراعی در برخی از قسمت‌های جهان، به‌ویژه در اراضی تحت آبیاری مناطق خشک و نیمه خشک، می‌باشد. تحت شرایط شور، بروز تغییرات در میزان مهیا بودن عناصر غذایی در جذب، انتقال و توزیع در بخش‌های مختلف گیاه و یا غیر فعال شدن

۱. گروه علوم خاک، دانشکده کشاورزی، دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان
*مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: vmozafary@yahoo.com

سیتوکینین در ریشه‌های ذرت و انتقال آن از طریق آوندهای چوبی به اندام هوایی گزارش شده است (۳۰). پژوهشگران گزارش کرده‌اند که محلول پاشی اوره در ترکیب با بنزیل‌آدنین، که نوعی از سیتوکینین است، به‌طور موفقیت‌آمیزی از ریزش جوانه‌های گل پسته رقم کرمان ممانعت به‌عمل آورد (۱۹). در این پژوهش، برای اولین بار، تأثیر هورمون بنزیل‌آدنین و نیتروژن بر خصوصیات رشدی دانه‌های پسته رقم بادامی ریز زرد تحت شرایط شور مورد بررسی قرار گرفت.

مواد و روش‌ها

نمونه خاک (Coarse-loamy, Mixed, superactive, mesic, Typic Haploxerepts) از عمق صفر تا ۳۰ سانتی‌متری از یکی از مناطق پسته‌خیز شهرستان رفسنجان که از نظر شوری و نیتروژن کل در حد کمی بود، تهیه و پس از هواخشک کردن و عبور از الک دو میلی‌متری، بعضی از ویژگی‌های فیزیکی و شیمیایی آن از جمله pH در خمیر اشباع به‌وسیله الکتروود شیشه‌ای (۷/۶۳)، قابلیت هدایت الکتریکی عصاره اشباع با استفاده از دستگاه EC متر (۱ دسی‌زیمنس بر متر)، سیلت (۲۹/۴ درصد)، رس (۵/۲ درصد)، شن (۶۵/۴ درصد)، بافت خاک (لوم شنی)، ظرفیت زراعی (۱۸ درصد)، کربنات کلسیم معادل به‌روش خشی‌سازی با اسید کلریدریک (۲۷ درصد)، نیتروژن کل به‌روش کلدال (۰/۱۸ درصد)، فسفر قابل استفاده به‌روش اولسن (۵/۶۱ میلی‌گرم بر کیلوگرم)، غلظت پتاسیم عصاره‌گیری شده با استات آمونیم (۱۰۰ میلی‌گرم بر کیلوگرم)، ماده آلی (۰/۵ درصد) و غلظت مس، روی، آهن و منگنز قابل استفاده به روش DTPA به‌ترتیب ۰/۹، ۰/۵، ۲/۷ و ۴/۹ میکروگرم در گرم خاک تعیین گردید. بذره‌های پسته رقم بادامی ریز زرد (رقم غالب منطقه) از مؤسسه تحقیقات پسته کشور تهیه و پس از جداسازی پوست سخت، بر علیه قارچ ضدعفونی گردیدند و جهت جوانه زدن برای کاشت به‌مدت چند روز میان پارچه‌های متقال مرطوب در دمای ۲۵ درجه سلسیوس قرار داده شدند.

به خشکی و کم‌آبی، سبب گردیده تا جایگاه ویژه‌ای در مناطقی که دارای شرایط نامناسب کشت برای سایر محصولات (زراعی و باغی) هستند پیدا نماید (۲۷).

امروزه، استفاده از کودهای نیتروژنه به‌عنوان روشی در کاهش اثرهای مضر شوری مطرح شده است (۲۳). اثر کاربرد نیتروژن بر کاهش اثرهای مخرب شوری بسته به گونه گیاه، سطح شوری و یا شرایط محیطی متفاوت است (۱۵). سیتوکینین‌ها که یک گروه از تنظیم‌کننده‌های رشد گیاهی می‌باشند، مقاومت گیاهان را به تنش‌های مختلف مانند شوری، دمای زیاد و خشکی افزایش داده و رشد گیاهان را در شرایط تنش تنظیم می‌کنند (۱۰). تحقیقات نشان داده که ریشه‌ها محل اصلی تولید سیتوکینین‌ها هستند و میان رشد ریشه و تولید سیتوکینین ارتباط نزدیکی وجود دارد (۳۲). از مهم‌ترین سیتوکینین‌ها می‌توان به کیتین، زآتین و بنزیل‌آدنین اشاره کرد (۸). هورمون بنزیل‌آدنین از طریق افزایش تقسیم سلولی و یا حرکت مواد غذایی به محل تیمار شده باعث رشد گیاه می‌گردد (۲۶). پژوهش‌ها نشان داده که تنش‌های شوری و خشکی ایجاد شده در محیط ریشه، توازن تنظیم‌کننده‌ها را بر هم زده و باعث کاهش ساخت و انتقال سیتوکینین‌ها از ریشه به اندام‌های هوایی گیاه می‌گردد (۹). لیکن مشاهده شده که کاربرد خارجی سیتوکینین‌ها، اثرهای مضر تنش شوری را کاهش داده و جوانه‌زنی، تشکیل میوه و عملکرد دانه را افزایش دادند (۱۶).

در میان عناصر غذایی، نیتروژن مهم‌ترین اثر را بر تولید و انتقال سیتوکینین‌ها به اندام‌های هوایی دارد. هنگامی که نیتروژن پی در پی در اختیار گیاه باشد، انتقال سیتوکینین با سن گیاه افزایش و با قطع مصرف نیتروژن، صدور سیتوکینین کاهش می‌یابد. کاربرد مجدد نیتروژن، انتقال سیتوکینین از سوی ریشه‌ها را به‌سرعت افزایش می‌دهد (۲۰). تحقیقات نشان داده که غلظت کم نیترات در ریشه تأثیر منفی بر ساخت سیتوکینین‌ها دارد (۱۲). همچنین شواهد محکمی در رابطه بین فراهمی نیترات و افزایش تولید سیتوکینین وجود داشته است. در تحقیقی، همبستگی بالایی بین کود نیتراته و افزایش تولید

ریشه‌ها نیز با دقت از خاک خارج گردیدند. همچنین، سطح برگ با استفاده از دستگاه Leaf Area Meter، مورد ارزیابی قرار گرفت. به منظور جلوگیری از هدررفت ریشه‌های موئین، شستشوی ریشه‌ها روی الک انجام شد. برگ‌ها و ساقه‌ها نیز با آب مقطر شستشو و همراه ریشه‌ها به مدت ۴۸ ساعت در آون با دمای ۷۰ درجه سلسیوس خشک و توزین گردیدند. در این پژوهش، طول سیستم ریشه‌ای با استفاده از روش نیومن (۲۱) اندازه‌گیری شد. در پایان آزمایش، از خاک گلدان‌های تحت تیمار شوری، عصاره اشباع تهیه و شوری آن‌ها تعیین گردید، که به‌طور متوسط ۱۲/۴ دسی‌زیمنس بر متر بود. داده‌های به‌دست آمده از اندازه‌گیری‌ها با استفاده از نرم‌افزار آماری SAS و آزمون دانکن مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت. نمودارها و جداول مربوطه با استفاده از برنامه Excel و Word رسم گردیدند.

نتایج و بحث

وزن خشک اندام هوایی و ریشه

نتایج تجزیه واریانس نشان داد که اثرهای اصلی و دوگانه شوری، بنزیل آدنین و نیتروژن بر وزن خشک اندام هوایی و ریشه معنی‌دار گردید. اما اثر متقابل سه‌گانه این تیمارها معنی‌دار نشد (جدول ۱). نتایج مربوط به تأثیر شوری بر وزن خشک اندام هوایی و ریشه (جدول ۲) نشان داد که با شور شدن محیط کشت، وزن خشک اندام هوایی و ریشه به ترتیب ۱۸ و ۲۳ درصد نسبت به شاهد کاهش یافت. لیکن با مصرف ۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل آدنین، وزن خشک اندام هوایی و ریشه به ترتیب ۸۳ و ۵۵ درصد افزایش یافت. همچنین، نتایج مربوط به اثر متقابل شوری و بنزیل آدنین بر وزن خشک اندام هوایی و ریشه (جدول ۲) نشان داد که علی‌رغم این که شوری باعث کاهش معنی‌دار وزن خشک اندام هوایی و ریشه نسبت به شاهد شده است، لیکن مصرف ۲۵۰ و ۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل آدنین، وزن خشک اندام هوایی را به ترتیب ۹۳ و ۱۲۵ درصد و وزن خشک ریشه را به ترتیب ۷۵ و ۸۶ درصد نسبت

آزمایش به صورت فاکتوریل در قالب طرح کاملاً تصادفی با سه تکرار، در گلخانه دانشکده کشاورزی دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان با متوسط دمای ۳۲ درجه سلسیوس انجام شد. تیمارها شامل نیتروژن (صفر و ۱۰۰ میلی‌گرم در کیلوگرم خاک از منبع نترات آمونیم)، بنزیل آدنین (صفر، ۲۵۰ و ۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر) و شوری (صفر و ۲۰۰۰ میلی‌گرم کلرید سدیم در کیلوگرم خاک) بودند. مقدار پنج کیلوگرم خاک مورد نظر داخل کیسه‌های پلاستیکی ریخته و بر اساس نتایج آزمون خاک، عناصر غذایی فسفر و پتاسیم از منبع پتاسیم دی‌هیدروژن فسفات (KH_2PO_4) به میزان ۵۰ میلی‌گرم در کیلوگرم خاک و عناصر روی، مس و آهن به ترتیب از منابع سولفات روی، سولفات مس و کلات آهن (سکوسترین ۱۳۸) با غلظت ۵ میلی‌گرم در کیلوگرم به صورت محلول تهیه و به خاک تمام کیسه‌های پلاستیکی اضافه گردید. همچنین، طبق نقشه طرح، سطوح مختلف نیتروژن به صورت محلول تهیه و به خاک داخل کیسه‌ها اضافه شد. پس از رساندن رطوبت خاک به حد ظرفیت زراعی، خاک موجود در هر کیسه به خوبی مخلوط و به گلدان‌های پلاستیکی پنج لیتری منتقل گردید. در هر گلدان، تعداد ۸ بذر در عمق ۳ سانتی‌متری کشت گردید. آبیاری گلدان‌ها به وسیله آب مقطر تا رسیدن به ظرفیت زراعی، همراه با توزین روزانه آن‌ها، صورت گرفت. طبق نقشه طرح، کلرید سدیم مورد نظر به صورت محلول درآمده و پس از استقرار کامل دانه‌ها (هفته پنجم پس از کشت) همراه با آب آبیاری به گلدان‌ها اضافه گردید. سپس در هفته هفتم، تعداد دانه‌ها به ۵ بوته در هر گلدان تقلیل داده شد. همچنین، تیمارهای بنزیل آدنین تهیه و به صورت محلول‌پاشی در سه نوبت (هفته‌های دهم، دوازدهم و چهاردهم) روی دانه‌ها اعمال شد. به منظور بررسی اثر شوری، بنزیل آدنین و نیتروژن بر خصوصیات رشدی دانه‌های پسته، در انتهای دوره آزمایش (هفته بیست و چهارم پس از کاشت) تعداد برگ، ارتفاع و قطر ساقه با استفاده از کولیس دیجیتالی اندازه‌گیری شد. سپس دانه‌ها از محل طوقه قطع و برگ و ساقه از هم جدا شدند.

جدول ۱. نتایج تجزیه واریانس اثر نیتروژن، شوری و بنزیل‌آدنین بر پارامترهای رویشی دانه‌های پسته (رقم بادامی ریز زرنند)

میانگین مربعات				درجه آزادی	منبع تغییرات
سطح برگ	ارتفاع ساقه	وزن خشک ریشه	وزن خشک اندام هوایی		
۵۰۰۶۴/۰۶۲**	۷۲/۸۹۱**	۴/۶۱۸**	۲/۷۰۱**	۱	شوری (S)
۷۴۷۸۲/۷۱۸**	۲۲۵/۶۰۵**	۷/۹۸۴**	۱۲/۲۴۳**	۲	بنزیل‌آدنین (BA)
۱۲۸۷۳۹/۸۳۲**	۲۰۳/۴۲۳**	۱۱/۳۵۴**	۱۲/۶۴۲**	۱	نیتروژن (N)
۴۴۸۷/۴۴*	۴/۹۰۸*	۰/۳۹۴*	۰/۲۲۲*	۲	BA×S
۱۳۰۷۵/۴۳۱**	۵/۲۶۲*	۰/۳۹۳*	۰/۶۹۱**	۲	BA×N
۱۲۱۰۹/۵۳۵**	۷/۸۶۲*	۰/۸۷۷**	۰/۹۶۰**	۱	S×N
۷۴۶/۴۸۱ ^{ns}	۸/۷۶۴*	۰/۰۶۷ ^{ns}	۰/۱۸۷ ^{ns}	۲	BA×S×N
۹۴۱/۶۶۳	۱/۴۴۱	۰/۱۰۶	۰/۰۶۵	۲۴	خطا
۱۴/۰۰	۶/۶۶	۸/۰۴	۵/۶۷		ضریب تغییرات (%)

**، * و ns به ترتیب معنی‌دار در سطوح ۱٪ و ۵٪ و بدون اختلاف معنی‌دار

جدول ۲. تأثیر کاربرد شوری و بنزیل‌آدنین بر وزن خشک اندام هوایی و ریشه دانه‌های پسته (رقم بادامی ریز زرنند)

میانگین	سطح بنزیل‌آدنین (میلی‌گرم بر لیتر)			سطح شوری (میلی‌گرم کلرید سدیم در کیلوگرم خاک)
	۵۰۰	۲۵۰	۰	
	وزن خشک اندام هوایی (گرم در گلدان)			
۴/۷۸A	۵/۵۴a	۵/۲۴b	۳/۵۵d	۰
۳/۹۲B	۵/۱۰b	۴/۳۸c	۲/۲۷e	۲۰۰۰
	۵/۳۲A	۴/۸۱B	۲/۹۱C	میانگین
	وزن خشک ریشه (گرم در گلدان)			
۴/۵۷A	۵/۲۴a	۴/۶۲b	۳/۸۵d	۰
۳/۵۱B	۴/۲۵c	۳/۹۹d	۲/۲۸e	۲۰۰۰
	۴/۷۴A	۴/۳۱B	۳/۰۶C	میانگین

میانگین‌های دارای حروف مشترک در هر ردیف یا ستون تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن ندارند.

۱۰۰ میلی‌گرم نیتروژن در کیلوگرم خاک، وزن خشک اندام هوایی را از ۳/۷۶ به ۴/۹۳ و وزن خشک ریشه را از ۳/۴۸ به ۴/۶۰ گرم در گلدان به‌طور معنی‌داری افزایش داد. نتایج اثر متقابل نیتروژن و بنزیل‌آدنین نشان داد که گرچه مصرف نیتروژن و یا بنزیل‌آدنین به تنهایی وزن خشک اندام هوایی و ریشه را نسبت به شاهد افزایش داد، لیکن مصرف توأمان نیتروژن و بنزیل‌آدنین (۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر) وزن خشک اندام هوایی و

به عدم مصرف بنزیل‌آدنین افزایش معنی‌دار داده است. به عبارت دیگر، مصرف بنزیل‌آدنین هم در شرایط غیر شور و هم شور، وزن خشک اندام هوایی و ریشه دانه‌های پسته را افزایش داد؛ اما تأثیر بنزیل‌آدنین در شرایط شور نزدیک به دو برابر شرایط غیر شور بود.

نتایج مقایسه میانگین‌های مربوط به تأثیر نیتروژن بر وزن خشک اندام هوایی و ریشه (جدول ۳) نشان داد که مصرف

جدول ۳. تأثیر کاربرد نیتروژن و بنزیل آدنین بر وزن خشک اندام هوایی و ریشه دانه‌های پسته (رقم بادامی ریز زرنند)

میانگین	سطح بنزیل آدنین (میلی گرم بر لیتر)			سطح نیتروژن (میلی گرم در کیلوگرم خاک)
	۵۰۰	۲۵۰	۰	
	وزن خشک اندام هوایی (گرم در گلدان)			
۳/۷۶B	۴/۸۵c	۴/۳۷d	۲/۰۶f	۰
۴/۹۳A	۵/۸۰a	۵/۲۵b	۳/۷۶e	۱۰۰
	۵/۳۲A	۴/۸۱B	۲/۹۱C	میانگین
	وزن خشک ریشه (گرم در گلدان)			
۳/۴۸B	۴/۰۹c	۳/۷۱d	۲/۶۳e	۰
۴/۶۰A	۵/۴۰a	۴/۹۱b	۳/۴۹d	۱۰۰
	۴/۷۴A	۴/۳۱B	۳/۰۶C	میانگین

میانگین‌های دارای حروف مشترک در هر ردیف یا ستون تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن ندارند.

جدول ۴. تأثیر کاربرد شوری و نیتروژن بر وزن خشک اندام هوایی و ریشه دانه‌های پسته (رقم بادامی ریز زرنند)

میانگین	سطح نیتروژن (میلی گرم در کیلوگرم خاک)		سطح شوری (میلی گرم کلرید سدیم در کیلوگرم خاک)
	۱۰۰	۰	
	وزن خشک اندام هوایی (گرم در گلدان)		
۴/۷۸A	۵/۲۱a	۴/۳۵c	۰
۳/۹۲B	۴/۶۶b	۳/۱۷d	۲۰۰۰
	۴/۹۳A	۳/۷۶B	میانگین
	وزن خشک ریشه (گرم در گلدان)		
۴/۵۷A	۴/۹۵a	۴/۱۹b	۰
۳/۵۱B	۴/۲۵b	۲/۷۶c	۲۰۰۰
	۴/۶۰A	۳/۴۸B	میانگین

میانگین‌های دارای حروف مشترک در هر ردیف یا ستون تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن ندارند.

ریز زرنند انجام داد به این نتیجه رسید که کاهش وزن خشک اندام هوایی در نتیجه افزایش شوری می‌تواند به تعداد کمتر برگ و سطح کوچکتر برگ‌ها نسبت داده شود. همچنین، این محقق عنوان نمود که افزایش قابل توجه در غلظت سدیم و کلر و تأثیر آن‌ها بر توازن عناصر غذایی از مهم‌ترین عوامل بازدارنده رشد دانه‌های پسته در شرایط شور می‌باشد. بر اثر شوری، میزان و فعالیت هورمون‌های رشد مانند اکسین‌ها، جیبرلین‌ها و سیتوکینین‌ها کاهش یافته، در حالی که مواد کاهنده رشد مانند آبسزیک اسید افزایش می‌یابد و به‌طور کلی این تغییرات

ریشه را به ترتیب بیش از ۳ و ۲ برابر نسبت به شاهد با افزایش روبرو ساخت (جدول ۳). در رابطه با اثر متقابل شوری و نیتروژن می‌توان گفت که مصرف ۱۰۰ میلی‌گرم نیتروژن در کیلوگرم خاک، هم در شرایط غیر شور و هم در شرایط شور، وزن خشک اندام هوایی و ریشه را به‌طور معنی‌داری نسبت به شاهد افزایش داد. این در حالی است که مصرف ۱۰۰ میلی‌گرم نیتروژن در شرایط شور، وزن خشک ریشه را بیش از اندام هوایی تحت تأثیر خود قرار داد (جدول ۴). شریفی (۶) در تحقیقی که روی دانه‌های پسته رقم بادامی

جدول ۵. تأثیر کاربرد شوری، بنزیل آدنین و نیتروژن بر ارتفاع ساقه (سانتی‌متر) دانه‌های پسته (رقم بادامی ریز زرنند)

بنزیل آدنین (میلی‌گرم بر لیتر)			نیتروژن (میلی‌گرم در کیلوگرم خاک)	شوری (میلی‌گرم کلرید سدیم در کیلوگرم خاک)
۵۰۰	۲۵۰	۰		
۲۱/۹۶c	۱۸/۱۷e	۱۶/۵۰f	۰	۰
۲۵/۷۲a	۲۲/۷۷b	۱۹/۱۵d	۱۰۰	۰
۱۴/۹۹h	۱۲/۳۵i	۱۱/۱۴j	۰	۲۰۰۰
۱۹/۰۴d	۱۶/۷۰f	۱۵/۷۶g	۱۰۰	۲۰۰۰

میانگین‌های دارای حروف مشترک در هر ردیف یا ستون تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن ندارند.

کاهش اثرهای مضر تنش شوری باعث افزایش رشد دانه‌های پسته در شرایط شور شده است. پوررجبی‌نژاد (۲) با انجام پژوهشی روی پسته رقم کله‌قوچی گزارش کرد که بنزیل آدنین، وزن خشک خوشه پسته را ۴۳٪ نسبت به شاهد افزایش داد. نیتروژن، به دلیل نقشی که در افزایش بیوسنتز سیتوکینین‌ها دارد (۲۰)، احتمالاً باعث افزایش سنتز بنزیل آدنین شده است و بنزیل آدنین نیز هم از طریق تشکیل و گسترش ریشه‌ها (۲۲) و هم از طریق ایجاد یک قدرت مقصد قوی که سبب انتقال یون‌ها و کربوهیدرات‌ها به سمت خود می‌شود (۱۴) توانسته وزن و گسترش ریشه‌ها را افزایش دهد. در این پژوهش، احتمالاً مصرف نیتروژن به دلیل نقشی که در افزایش وزن ریشه‌ها و طول سیستم ریشه‌ای داشته، توانسته است در شرایط شور، با افزایش گسترش ریشه‌ها و متعاقب آن افزایش جذب عناصر غذایی، تا حدودی اثر سمیت نمک که تعادل و جذب عناصر غذایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد جبران کند و در نتیجه وزن خشک اندام هوایی و ریشه را افزایش دهد. همچنین، این بهبود رشد می‌تواند در نتیجه جذب بیشتر آنیون نترات در مقابل کلر باشد (۴).

ارتفاع ساقه و سطح برگ

نتایج تجزیه واریانس نشان داد که اثرهای اصلی و متقابل دوگانه و سه‌گانه تیمارهای شوری، بنزیل آدنین و نیتروژن برای ارتفاع ساقه معنی‌دار شد (جدول ۱). همان‌طور که در جدول مقایسه میانگین‌ها (جدول ۵) ملاحظه می‌شود، در شرایط شور

موجب کاهش رشد در گیاهان می‌شوند (۲۹). رضوی‌نسب و همکاران (۲۵) با انجام پژوهشی روی پسته رقم بادامی زرنند بیان کردند که با افزایش سطح شوری و رسیدن به سطح ۲۴۰۰ میلی‌گرم کلرید سدیم در کیلوگرم خاک، وزن خشک برگ، ساقه و ریشه به‌طور معنی‌داری کاهش یافت. نتایج مشابهی توسط اسکندری و مظفری (۱۳)، حجت‌نوقی و همکاران (۱۷) و زادصالحی ماسوله و همکاران (۳۱) روی گیاه پسته رقم بادامی زرنند به‌دست آمد.

از آنجایی که سیتوکینین‌ها قدرت مقصد (Sink) را با کشش یون‌ها و متابولیت‌ها به سمت خود افزایش می‌دهند (۱۴)، احتمالاً در این پژوهش، مصرف برگی بنزیل آدنین هم در شرایط غیر شور و هم شور باعث شده که متابولیت‌های اولیه، مثل قندها، به سمت آن کشیده شده و وزن خشک اندام هوایی افزایش یابد. همچنین، در این پژوهش، افزایش وزن خشک اندام هوایی و ریشه پسته در شرایط شور نسبت به شاهد با مصرف بنزیل آدنین، احتمالاً گویای این است که کاربرد هورمون‌های گیاهی کارآیی جذب، نگه‌داری و مصرف آب را در گیاهان افزایش می‌دهد و موجب تسریع تقسیم سلولی، طویل شدن سلول‌ها و تجمع واحدهای ساختمانی می‌شود. از آنجایی که در شرایط شور، رادیکال‌های آزاد می‌توانند سبب آسیب‌های اکسیداتیو به ساختار غشاء سلولی شوند (۲۸) و بنزیل آدنین نیز می‌تواند باعث افزایش فعالیت برخی از آنزیم‌های آنتی‌اکسیدان مثل سوپراکسید دسموتاز و کاتالاز شود (۱۸)، احتمالاً در این پژوهش، مصرف بنزیل آدنین با افزایش کارایی جذب، نگه‌داری و مصرف آب و تقسیم و طویل شدن سلولی و

جدول ۶. تأثیر کاربرد شوری و بنزیل آدنین بر سطح برگ دانه‌های پسته (رقم بادامی ریز زرنند)

میانگین	سطح بنزیل آدنین (میلی گرم بر لیتر)			سطح شوری (میلی گرم کلرید سدیم در کیلوگرم خاک)
	۵۰۰	۲۵۰	۰	
	سطح برگ (سانتی متر مربع)			
۲۵۶A	۳۵۰a	۲۶۴b	۱۵۴d	۰
۱۸۱B	۲۳۶b	۱۹۱c	۱۱۷e	۲۰۰۰
	۲۹۳A	۲۲۷B	۱۳۶C	میانگین

میانگین‌های دارای حروف مشترک در هر ردیف یا ستون تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن ندارند.

جدول ۷. تأثیر کاربرد نیتروژن و بنزیل آدنین بر سطح برگ دانه‌های پسته (رقم بادامی ریز زرنند)

میانگین	سطح بنزیل آدنین (میلی گرم بر لیتر)			سطح نیتروژن (میلی گرم در کیلوگرم خاک)
	۵۰۰	۲۵۰	۰	
	سطح برگ (سانتی متر مربع)			
۱۵۹B	۲۱۲c	۱۵۱d	۱۱۴e	۰
۲۷۸A	۳۷۴a	۳۰۴b	۱۵۸d	۱۰۰
	۲۹۳A	۲۲۷B	۱۳۶C	میانگین

میانگین‌های دارای حروف مشترک در هر ردیف یا ستون تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن ندارند.

نتایج مربوط به برهمکنش نیتروژن و بنزیل آدنین (جدول ۷) نشان می‌دهد که کاربرد جداگانه نیتروژن سبب افزایش ۳۹ درصدی سطح برگ شد؛ در حالی که مصرف ۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل آدنین به‌تنهایی سطح برگ را ۸۶٪ افزایش داد. به‌عبارت دیگر، تأثیر بنزیل آدنین بر این خصوصیت بیشتر از نیتروژن بود. با این وجود، مصرف توأمان نیتروژن و ۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل آدنین باعث افزایش بیش از ۳ برابری سطح برگ گردید.

کاهش ارتفاع ساقه و سطح برگ در شرایط شور احتمالاً به‌علت کاهش هورمون‌های رشد و افزایش مواد بازدارنده رشد تحت تنش شوری است (۲۹). پژوهشگران با انجام مطالعه روی پسته رقم بادامی گزارش کردند که در بیشترین سطح شوری به‌کار رفته، که ۹۰ میلی‌مولار کلرید سدیم بود، سطح برگ نسبت به شاهد ۲۳٪ کاهش یافت (۱۷). نتایج مشابهی توسط اسکندری و مظفری (۱۳) و زادصالحی‌ماسوله و همکاران (۳۱) روی گیاه پسته رقم بادامی زرنند به‌دست آمد. از آنجایی که

و عدم مصرف نیتروژن و بنزیل آدنین، ارتفاع ساقه ۳۲٪ نسبت به شاهد (شرایط غیر شور) به‌طور معنی‌داری کاهش یافت. لیکن در همین شرایط، مصرف ۱۰۰ میلی‌گرم نیتروژن افزایش ۴۱ درصدی ارتفاع ساقه را به‌دنبال داشت. همچنین، مصرف ۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل آدنین نیز به‌تنهایی، ارتفاع ساقه را در محیط شور نسبت به شاهد ۳۵٪ افزایش داد. با این حال، بیشترین ارتفاع دانه‌های پسته در شرایط شور، با مصرف توأمان نیتروژن و ۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل آدنین به‌دست آمد که نسبت به عدم مصرف این دو تیمار ۷۱٪ افزایش نشان داد.

نتایج مقایسه میانگین‌های اثر متقابل شوری و بنزیل آدنین در مورد سطح برگ (جدول ۶) نشان داد که گرچه با شور شدن محیط و عدم محلول‌پاشی بنزیل آدنین، سطح برگ دانه‌های پسته با کاهش ۲۴ درصدی مواجه شد، ولی با محلول‌پاشی ۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل آدنین، سطح برگ در شرایط شور از حدود ۱۱۷ به ۲۳۶ سانتی‌متر مربع رسید و افزایش دو برابری را تجربه کرد.

جدول ۸. نتایج تجزیه واریانس اثر نیتروژن، شوری و بنزیل آدنین بر پارامترهای رویشی دانهال‌های پسته (رقم بادامی ریز زرنند)

میانگین مربعات				
منبع تغییرات	درجه آزادی	تعداد برگ	قطر ساقه	طول سیستم ریشه‌ای
شوری (S)	۱	۲۰/۲۷۸*	۱/۵۳۷۶**	۴۱۱۹۰۷/۲۴**
بنزیل آدنین (BA)	۲	۵۸/۳۵۸**	۶/۱۴۳۶**	۶۱۲۵۰۰/۹۳۴**
نیتروژن (N)	۱	۱۴۸/۸۴۴**	۶/۱۰۰۹**	۷۴۲۲۳۹/۶۸۴**
BA×S	۲	۱/۲۹۷ ^{ns}	۰/۰۹۱۵*	۳۱۷۵۴/۵۹۰*
BA×N	۲	۵/۱۰۵**	۰/۲۷۷۷**	۴۲۳۹۵/۰۰۱**
S×N	۱	۳/۴۸۳*	۰/۵۲۳۲**	۴۰۵/۳۵۱ ^{ns}
BA×S×N	۲	۵/۱۸۷**	۰/۱۲۳۴*	۴۹۲۵/۷۶۸ ^{ns}
خطا	۲۴	۰/۸۱۵	۰/۰۲۴	۷۲۲۱/۸۹۶
ضریب تغییرات (%)		۶/۹۷	۴/۸۵	۱۱/۱۸

**، * و ns به ترتیب معنی‌دار در سطوح ۱٪ و ۵٪ و بدون اختلاف معنی‌دار

و متابولیت‌ها شده و از این طریق رشد رویشی دانهال‌های پسته را هم در شرایط شور و هم در شرایط غیرشور افزایش داده است.

تعداد برگ و قطر ساقه

نتایج تجزیه واریانس بیانگر معنی‌دار شدن اثرهای اصلی و متقابل تیمارهای شوری، بنزیل آدنین و نیتروژن بر تعداد برگ و قطر ساقه گردید و فقط اثر متقابل بنزیل آدنین و شوری بر تعداد برگ معنی‌دار نگردید (جدول ۸). با توجه به نتایج مقایسه میانگین‌ها (جدول ۹)، در شرایط غیرشور، تأثیر نیتروژن و یا بنزیل آدنین (۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر) به‌تنهایی باعث افزایش تعداد برگ دانهال‌های پسته گردید، که در این شرایط تأثیر بنزیل آدنین نسبت به نیتروژن بیشتر بود. لیکن در شرایط شور، تأثیر نیتروژن بر افزایش تعداد برگ بیشتر از تأثیر بنزیل آدنین بود. در هر صورت، هم در شرایط شور و هم غیرشور، مصرف توآمان این تیمارها افزایش چشمگیر تعداد برگ را به‌دنبال داشت که در شرایط غیرشور این افزایش بسیار چشمگیرتر از شرایط شور بود.

نتایج مقایسه میانگین‌ها مربوط به قطر ساقه (جدول ۱۰) نشان داد که در شرایط شور، گرچه مصرف ۱۰۰ میلی‌گرم نیتروژن در کیلوگرم خاک به‌تنهایی قطر ساقه را حدود ۲ برابر

افزایش رشد با کاربرد سیتوکینین‌ها می‌تواند به‌دلیل تنظیم فرایندهای بیوشیمیایی، طولیل شدن سلول‌ها، فعالیت آنزیم‌ها و جذب مواد غذایی باشد (۱۱). به‌نظر می‌رسد که در این پژوهش مصرف بنزیل آدنین با تحریک تقسیم سلولی موجب اتساع و کشیدگی سلول‌ها شده و ارتفاع و سطح برگ دانهال‌های پسته را افزایش داده است. در پژوهشی که روی پسته رقم کله‌قوچی انجام گرفت، مشخص گردید که با مصرف ۴۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل آدنین، علاوه بر افزایش سطح برگ، رشد شاخه‌های بارده و غیربارده به‌ترتیب ۳۶ و ۳۲ درصد نسبت به شاهد افزایش یافت (۲). در پژوهشی، با کاربرد توآمان نیتروژن و بنزیل آدنین، ارتفاع گیاه صبر زرد (آلوئه‌ورا) افزایش یافت، به‌گونه‌ای که بیشترین ارتفاع گیاه در تیمار ۱۰۰۰ میلی‌گرم نیتروژن، همراه با ۱۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل آدنین در گلدان، به‌دست آمد (۳). در پژوهشی روی پسته رقم بادامی زرنند مشخص گردید که در شرایط شور، با کاربرد ۱۸۰ میلی‌گرم نیتروژن در کیلوگرم خاک، نه‌تنها آثار سوء شوری بر ارتفاع گیاه کاهش یافت، بلکه باعث افزایش آن نیز گردید (۵). همچنین، نیتروژن، به‌دلیل این‌که مهم‌ترین نقش را در رشد ریشه و تولید و صدور سیتوکینین دارد (۲۰)، احتمالاً از طریق افزایش سنتز بنزیل آدنین در ریشه‌ها، باعث گسترش ریشه‌ها و افزایش جذب عناصر غذایی

جدول ۹. تأثیر کاربرد شوری، بنزیل آدنین و نیتروژن بر تعداد برگ دانه‌های پسته در هر بوته (رقم بادامی ریز زرنند)

بنزیل آدنین (میلی‌گرم بر لیتر)			نیتروژن (میلی‌گرم در کیلوگرم خاک)	شوری (میلی‌گرم کلرید سدیم در کیلوگرم خاک)
۵۰۰	۲۵۰	۰		
۱۴/۶۲d	۱۲/۰۸f	۹/۲۰h	۰	۰
۱۷/۱۶a	۱۶/۲۰b	۱۲/۸۷f	۱۰۰	۰
۱۱/۶۶g	۱۱/۶۶g	۶/۲۰i	۰	۲۰۰۰
۱۵/۶۰c	۱۴/۳۳d	۱۳/۶۷e	۱۰۰	۲۰۰۰

میانگین‌های دارای حروف مشترک در هر ردیف یا ستون تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن ندارند.

جدول ۱۰. تأثیر کاربرد شوری، بنزیل آدنین و نیتروژن بر قطر ساقه (میلی‌متر) دانه‌های پسته در هر بوته (رقم بادامی ریز زرنند)

بنزیل آدنین (میلی‌گرم بر لیتر)			نیتروژن (میلی‌گرم در کیلوگرم خاک)	شوری (میلی‌گرم کلرید سدیم در کیلوگرم خاک)
۵۰۰	۲۵۰	۰		
۳/۶۲c	۳/۶۰c	۲/۱۸g	۰	۰
۴/۲۹a	۳/۸۸b	۲/۹۷e	۱۰۰	۰
۳/۳۰d	۲/۶۵f	۱/۴۸h	۰	۲۰۰۰
۳/۹۸b	۳/۶۰c	۳/۰۴e	۱۰۰	۲۰۰۰

میانگین‌های دارای حروف مشترک در هر ردیف یا ستون تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن ندارند.

شوری، تعداد برگ و قطر ساقه در هر سه پایه پسته کاهش معنی‌داری یافت (۷). با انجام پژوهشی دیگر روی پسته رقم کله‌قوچی، مشخص گردید که با مصرف ۴۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل آدنین، تعداد برگ شاخه‌های بارده و غیر بارده به ترتیب ۲۴ و ۲۲ درصد نسبت به شاهد افزایش یافت (۲). در پژوهشی که روی گیاه صبر زرد انجام شد مشخص گردید که با مصرف ۱۰۰۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل آدنین در هر گلدان، قطر ساقه حدود ۱۰٪ نسبت به شاهد افزایش یافت (۳). از آنجایی که نیتروژن از اجزای تشکیل‌دهنده‌ی اسیدهای آمینه، پروتئین‌ها، اسیدهای نوکلئیک و آنزیم‌ها می‌باشد و نقش عمده‌ای در فیزیولوژی گیاه و رشد رویشی دارد، احتمالاً توانسته در شرایط شور، تعداد برگ و قطر ساقه دانه‌های پسته را نسبت به شاهد

نسبت به شاهد افزایش داد، اما بیشترین قطر ساقه در شرایط شور مربوط به مصرف توأم نیتروژن و ۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل آدنین بود. به عبارت دیگر، گرچه مصرف جداگانه نیتروژن و بنزیل آدنین در شرایط شور توانسته از کاهش قطر ساقه جلوگیری کند و اثر سوء ناشی از شوری را بهبود ببخشد، لیکن مصرف توأم نیتروژن و بنزیل آدنین از مصرف جداگانه آن‌ها بر بهبود اثر سوء ناشی از سمیت نمک مؤثرتر بود.

پژوهشگران با انجام پژوهشی روی پسته رقم بادامی زرنند گزارش کردند که سطوح ۲۲۵ و ۳۰۰ میلی‌مولار کلرید سدیم، تعداد برگ را به ترتیب ۲۳ و ۳۰ درصد نسبت به شاهد کاهش دادند (۱). در مطالعه‌ای که روی سه پایه پسته سرخس، ابارقی و بنه‌باغی انجام گرفت، نشان داده شد که با افزایش تنش

جدول ۱۰. تأثیر کاربرد شوری، بنزیل‌آدنین و نیتروژن بر قطر ساقه (میلی‌متر) دانه‌های پسته در هر بوته (رقم بادامی ریز زرنند)

بنزیل‌آدنین (میلی‌گرم بر لیتر)			نیتروژن (میلی‌گرم در کیلوگرم خاک)	شوری (میلی‌گرم کلرید سدیم در کیلوگرم خاک)
۵۰۰	۲۵۰	۰		
۳/۶۲c	۳/۶۰c	۲/۱۸g	۰	۰
۴/۲۹a	۳/۸۸b	۲/۹۷e	۱۰۰	۰
۳/۳۰d	۲/۶۵f	۱/۴۸h	۰	۲۰۰۰
۳/۹۸b	۳/۶۰c	۳/۰۴e	۱۰۰	۲۰۰۰

میانگین‌های دارای حروف مشترک در هر ردیف یا ستون تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن ندارند.

به ترتیب ۴۹ و ۸۶ درصد نسبت به شاهد افزایش یافت (جدول ۱۱). نتایج مربوط به اثر متقابل شوری و بنزیل‌آدنین بیان‌کننده این است که با مصرف ۲۰۰۰ میلی‌گرم کلرید سدیم در کیلوگرم خاک و در نتیجه شور شدن محیط کشت، طول سیستم ریشه‌ای ۲۳٪ کاهش یافت. اما مصرف هم‌زمان ۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل‌آدنین، نه تنها جلوی کاهش طول سیستم ریشه‌ای را گرفت، بلکه نسبت به شاهد ۳۷٪ طول آن را افزایش داد. به عبارت دیگر، بنزیل‌آدنین در شرایط شور توانست اثر سمیت نمک را تا حدودی خنثی و حتی کاهش دهد (جدول ۱۱).

نتایج مربوط به اثر متقابل نیتروژن و بنزیل‌آدنین (جدول ۱۲) نشان داد که کمترین طول سیستم ریشه‌ای در شرایط عدم مصرف نیتروژن و بنزیل‌آدنین مشاهده شد. علی‌رغم این که با افزایش نیتروژن به محیط کشت ۳۴٪ طول سیستم ریشه‌ای افزایش یافت، ولی با افزایش بنزیل‌آدنین به تنهایی و بدون مصرف نیتروژن، این افزایش به ۸۶٪ رسید. با این حال، مصرف توأمان هر دو تیمار باعث افزایش ۲/۵ برابری طول سیستم ریشه‌ای شد.

با انجام پژوهشی روی پسته رقم بادامی زرنند مشخص گردید که با افزایش شوری، طول ریشه و به دنبال آن چگالی ریشه به طور معنی‌داری کاهش یافت. همچنین، در این مطالعه عنوان شده که شوری با تأثیر سوء بر شرایط خاک و رشد ریشه، باعث کاهش طول ریشه و در نتیجه چگالی آن گردیده است (۵). از آنجا که ریشه‌ها به عنوان محل اصلی تولید سیتوکینین‌ها می‌باشند و در میان عناصر غذایی، نیتروژن

افزایش دهد. شریفی (۶) با انجام پژوهشی روی پسته رقم بادامی ریز زرنند بیان کرد که در شرایط شور، افزایش کاربرد نیتروژن باعث افزایش تعداد برگ گردید. به گونه‌ای که در سطح شوری ۳۰۰۰ میلی‌گرم کلرید سدیم در کیلوگرم خاک، بیشترین افزایش تعداد برگ مربوط به سطح ۹۰ میلی‌گرم نیتروژن در کیلوگرم خاک بود. با توجه به این که در شرایط شور، عکس‌العمل گیاهان تحت تنش به دلیل محدودیت رشدی و محدودیتی که در جذب عناصر غذایی دارند، به مصرف کود نیتروژن بیشتر است، احتمالاً در این پژوهش تعداد برگ و قطر ساقه دانه‌های پسته در شرایط شور به مصرف نیتروژن عکس‌العمل بیشتری نشان داده و در نتیجه مقدار این پارامترها در شرایط شور همراه با مصرف نیتروژن نسبت به شرایط غیر شور همراه با مصرف نیتروژن بیشتر است. بر اساس نتایج برخی مطالعات، افزایش سطح نیتروژن مصرفی در شرایط شور در مقایسه با شرایط غیر شور می‌تواند تحمل به شوری در گیاه را افزایش دهد (۲۴).

طول سیستم ریشه‌ای

نتایج تجزیه واریانس نشان داد که اثرهای اصلی و دوگانه شوری، بنزیل‌آدنین و نیتروژن بر طول سیستم ریشه‌ای معنی‌دار گردید؛ اما اثر متقابل سه‌گانه این تیمارها معنی‌دار نشد (جدول ۸). نتایج مقایسه میانگین‌ها نشان داد که با شور شدن محیط کشت، طول سیستم ریشه‌ای ۲۵٪ کاهش یافت. ولی با مصرف ۲۵۰ و ۵۰۰ میلی‌گرم بر لیتر بنزیل‌آدنین، طول سیستم ریشه‌ای

جدول ۱۱. تأثیر کاربرد شوری و بنزیل آدنین بر طول سیستم ریشه‌ای دانه‌های پسته (رقم بادامی ریز زرنده)

میانگین	سطح بنزیل آدنین (میلی گرم بر لیتر)			سطح شوری (میلی گرم کلرید سدیم در کیلوگرم خاک)
	۵۰۰	۲۵۰	۰	
	طول سیستم ریشه‌ای (سانتی متر)			
۸۶۶A	۱۱۳۹a	۸۶۸b	۵۹۱d	۰
۶۵۲B	۸۰۹b	۶۹۳c	۴۵۶e	۲۰۰۰
	۹۷۴A	۷۸۰B	۵۲۳C	میانگین

میانگین‌های دارای حروف مشترک در هر ردیف یا ستون تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن ندارند.

جدول ۱۲. تأثیر کاربرد نیتروژن و بنزیل آدنین بر طول سیستم ریشه‌ای دانه‌های پسته (رقم بادامی ریز زرنده)

میانگین	سطح بنزیل آدنین (میلی گرم بر لیتر)			سطح نیتروژن (میلی گرم در کیلوگرم خاک)
	۵۰۰	۲۵۰	۰	
	طول سیستم ریشه‌ای (سانتی متر)			
۶۱۶B	۸۱۱c	۵۸۹d	۴۴۶e	۰
۹۰۳A	۱۱۳۷a	۹۷۲b	۶۰۰d	۱۰۰
	۹۷۴A	۷۸۰B	۵۲۳C	میانگین

میانگین‌های دارای حروف مشترک در هر ردیف یا ستون تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آزمون دانکن ندارند.

هم‌زمان آنها، میزان پارامترهای رویشی در هر دو شرایط شور و غیر شور افزایش یافت. همچنین، نتایج نشان داد که مصرف توأم نیتروژن و بنزیل آدنین در افزایش طول سیستم ریشه‌ای ناشی از تنش شوری مؤثرتر از مصرف هر یک از نیتروژن یا بنزیل آدنین به‌تنهایی بود. در نتیجه، مصرف نیتروژن و بنزیل آدنین، به‌ویژه در شرایط شور، برای پسته رقم بادامی ریز زرنده توصیه می‌شود. در نهایت پیشنهاد می‌شود که این تحقیق روی رقم‌های دیگر پسته در گلخانه و نیز در شرایط مزرعه انجام گیرد.

مهم‌ترین اثر را بر رشد ریشه، تولید و صدور سیتوکینین به اندام‌های هوایی دارد (۲۰)، احتمالاً در این پژوهش، نیتروژن باعث افزایش سنتز بنزیل آدنین شده و این هورمون نیز از طریق تشکیل و گسترش ریشه‌ها (۲۲) توانسته طول سیستم ریشه‌ای را افزایش دهد.

نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج این تحقیق، اثر سوء شوری بر پارامترهای رویشی دانه‌های پسته رقم بادامی ریز زرنده مجدداً مورد تأیید قرار گرفت. لیکن، با مصرف نیتروژن و بنزیل آدنین و مصرف

منابع مورد استفاده

- اسداللهی، ز. و. مظفری. ۱۳۹۱. تأثیر شوری و منگنز بر رشد و ترکیب شیمیایی دانه‌های پسته (*Pistacia vera* L.) در محیط کشت پرلیت. مجله علوم و فنون کشت‌های گلخانه‌ای ۳(۱۲): ۱۳-۲۷.
- پوررجبی‌نژاد، م. ر. ۱۳۹۱. اثر بنزیل آدنین و تنش آبی در زمستان بر ویژگی‌های کمی و کیفی خشک میوه و مقاومت به سرمای بهاره پسته رقم کله قوچی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، بخش علوم باغبانی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان.

۳. حضرتی یادکوری، س. و ز. ا. طهماسبی سروستانی. ۱۳۹۱. بررسی اثر سطوح مختلف کود نیتروژن و محلول‌پاشی هورمون بنزیل‌آدنین (BA) بر رشد و تولید پاجوش گیاه صبر زرد (*Aloe vera* L.). تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران ۲۸(۲): ۲۱۰-۲۲۳.
۴. خوش‌گفتارمنش، ا. ح. و ح. سیادت. ۱۳۸۱. تغذیه معدنی سبزیجات و محصولات باغی در شرایط شور. وزارت جهاد کشاورزی، معاونت امور باغبانی، ۶۵ صفحه.
۵. رضوی‌نسب، ا. ا. تاج‌آبادی‌پور، ح. شیرانی و ح. دشتی. ۱۳۸۸. اثر نیتروژن، شوری و ماده آلی بر رشد نهال پسته و مرفولوژی ریشه آن. علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی ۱۳ (۴۷): ۳۲۱-۳۳۳.
۶. شریفی، ز. ۱۳۸۹. تأثیر کاربرد نیتروژن بر مقاومت نسبی نهال‌های پسته به تنش شوری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، بخش خاک‌شناسی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه ولی‌عصر (عج) رفسنجان.
۷. فتاحی، م. ۱۳۹۲. اثر میکوریز آربوسکولار (*Glomus mosseae*) بر مقاومت به شوری سه پایه پسته سرخس، ابارقی و بنه‌باغی (*P. eurycarpa* × *P. mutica*). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، بخش علوم باغبانی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه ولی‌عصر (عج) رفسنجان.
۸. مجتهدی، م. و ح. لسانی. ۱۳۸۴. زندگی گیاه سبز (ترجمه). انتشارات دانشگاه تهران، ۵۸۷ صفحه.
9. Amzallag, G.N., K.R. Lerner and A. Poljakoff-Mayber. 1992. Interaction between mineral nutrient, cytokinin and gibberellic acid during growth of sorghum at high NaCl salinity. J. Exp. Bot. 43: 81-87.
10. Barciszewski, J., G. Siboska, S.I.S. Rattan and B.F.C. Clark. 2000. Occurrence, biosynthesis and properties of kinetin (N6-furfuryladenine). Plant Growth Regul. 32: 257-265.
11. Carey, D.J., B.E. Whipker, I. McCall and W. Buhler. 2008. Benzyladenine foliar sprays increase offsets in *Sempervivum* and *Echeveria*. J. Hort. Sci. 53: 19-21.
12. De Groot, C.C., L.F.M. Marcelis, H. Lambers and V.R. Boorgaard. 2004. Response of growth of Reynolds to phosphorus and nitrogen nutrition. Acta Hort. 633: 357-364.
13. Eskandari, S. and V. Mozaffari. 2014. Interactive effect of soil salinity and copper application on growth and chemical composition of pistachio seedlings (cv. Badami). Commun. Soil Sci. Plant Anal. 45: 688-702.
14. Ghorbani Javid, M., A. Sorooshzadeh, F. Moradi and S.A.M. Modarres Sanavy. 2011. The role of phytohormones in alleviating salt stress in crop plants. Aust. J. Crop Sci. 5(6): 726-734.
15. Grattan, S.R. and C.M. Grieve. 1999. Salinity-mineral nutrient relations in horticultural crops. Sci. Hort. 78: 127-157.
16. Gul, B., M.A. Khan and D.J. Weber. 2000. Alleviation of salinity and dark-enforced dormancy in *Allenrolfea occidentalis* seeds under various thermoperiods. Aust. J. Bot. 48: 745-752.
17. Hojjat Nooghi, F., V. Mozafari, A. Tajabadipour and H. Hokmabadi. 2014. Effects of salinity and calcium on the growth and chemical composition of pistachio seedlings. J. Plant Nutr. 37: 928-941.
18. Liu, X., Z. Wang and Z. Wang. 1996. Application of cytokinin to improve the waterlogging resistance of summer corn (*Zea mays* L.). Acta Agron. Sinica 36: 43-49.
19. Lovatt, C.J. and L. Ferguson. 1994. Using foliar application of urea combined with 6-benzyladenine to decrease pistachio floral bud abscission in an "on" year to increase yield the next year. California Pistachio Production Industry, Annual Report, pp. 155-158.
20. Marschner, H. 1995. Mineral Nutrition of Higher Plants. 2nd ed., Academic Press Ltd., San Diego, CA.
21. Newman, E.I. 1966. A method of estimating the total length of root in a sample. J. Appl. Ecol. 3: 139-145.
22. Okay, Y., N.T. Gunes and A. Ilhami. 2011. Free endogenous growth regulators in Pistachio (*Pistacia vera* L.). Afr. J. Agric. Res. 6: 1161-1169.
23. Rahman, M.J., A.T. Mondol, A.I. Rahman, M.N. Bgume and M.K. Alam. 2007. Effect of irrigation and nitrogen on tomato yield in the grey terrace soil of Bangladesh. J. Soil Nat. 1(3): 1-4.
24. Ravikovitch, S. and D. Yoles. 1971. The influence of phosphorus and nitrogen on millet and clover growing in soils affected by salinity: I. Plant development. Plant Soil 35: 555-567.
25. Razavi Nasab, A., A. Tajabadi Pour and H. Shirani. 2014. Effect of salinity and nitrogen application on growth, chemical composition and some biochemical indices of pistachio seedlings (*Pistacia vera* L.). J. Plant Nutr. 37: 1612-1626.

26. Schmulling, T. 2002. New insights into the functions of cytokinins in plant development. *J. Plant Growth Regul.* 21: 40-49.
27. Soliemanzadeh, A., V. Mozafari, A. Tajabadipour and A. Akhgar. 2013. Effect of Zn, Cu and Fe foliar application on fruit set and some quality and quantity characteristics of pistachio trees. *South-west J. Hort. Biol. Environ.* 4(1): 19-34.
28. Souza, R.P., E.C. Machado, J.A.B. Silva, A.M.M.A. Lagoa and J.A.G. Silveira. 2004. Photosynthetic gas exchange, chlorophyll fluorescence and some associated metabolic changes in Cowpea (*Vigna unguiculata*) during water stress and recovery. *Environ. Exp. Bot.* 51: 45-56.
29. Taiz, L. and E. Zeiger. 2002. *Plant Physiology*. 3rd ed., Sinauer Associates, Inc., Sunderland, Massachusetts, USA.
30. Takei, K., H. Sakakibara, M. Taniguchi and T. Sugiyama. 2001. Nitrogen-dependent accumulation of cytokinins in root and the translocation to leaf: Implication of cytokinin species that induces gene expression of maize response regulator. *Plant Cell Physiol.* 42: 85-93.
31. Zadsalehmasouleh, F., V. Mozafari, A. Tajabadipour and H. Hokmabadi. 2014. Pistachio responses to salt stress at varied levels of magnesium. *J. Plant Nutr.* 37: 889-906.
32. Zahir, Z.A., H.N. Asghar and M. Arshad. 2001. Cytokinin and its precursors for improving growth and yield of rice. *Soil Biol. Biochem.* 33: 405-408.